

e-ISSN: 2148-0494

Dergiabant

Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 1
(Mayıs/May 2021)

Arap Gramerinde Münâdânın İ'râbına Etki Eden Nahiv İletleri

Naḥw ʿIllas Affecting the I'râb al-Munâdâ in the Arabic Grammar

Cumali Baylu

Dr. Öğr. Görevlisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı

Dr., Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Theology,
Department of Arabic Language and Rhetoric
Bolu/Turkey

cumalibaylu@gmail.com

orcid.org/0000-0001-6454-2173

Makale Bilgisi

Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 24 Mart 2021

Date Received: 24 March 2021

Kabul Tarihi: 17 Nisan 2021

Date Accepted: 17 April 2021

Yayın Tarihi: 30 Mayıs 2021

Date Published: 30 May 2021

Yayın Sezonu: Bahar

Publication Season: Spring

<https://doi.org/10.33931/abuifd.902408>

İntihal/Plagiarism

Bu makale özel bir yazılımla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by a special software and no plagiarism detected.

Atıf/Cite as

Baylu, Cumali. "Arap Gramerinde Münâdânın İ'râbına Etki Eden Nahiv İletleri". *Dergiabant*
9/1 (Mayıs 2021), 501-517. <https://doi.org/10.33931/abuifd.902408>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology,
Bolu, 14030 Turkey. All rights reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant>

Arap Gramerinde Münâdânın İ'râbına Etki Eden Nahiv İletleri

Öz

Arap diline yönelik sistemli çalışmaların başladığı ilk dönemlerden beri nahiv illetleri konusu nahiv kitaplarında önemli bir yer edinmiş, özellikle farklı görüşlerin ortaya çıktığı konularda etkili bir biçimde kullanılmış ve mezhepler arası görüş ayrılıklarında da etkili unsurlardan biri olmuştur. Nahiv illetleri ilk dönemlerde nahiv eserlerinde fûrû' konularının açıklanması ve delillendirilmesi için kullanılmış, sonraki dönemlerde ise nahiv illetlerine dair müstakil eserler yazılmış ve bu eserlerde nahiv illetlerinin gerek teorik gerekse pratik yönü ele alınarak tartışılmıştır. Ülkemizde de son zamanlarda bu konuya dair tez ve makale türünde akademik çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bu çalışmalar genellikle nahiv illetlerinin teorik boyutuyla sınırlı kalmaktadır. Bu araştırmada nahiv illetlerinin pratik boyutu ele alınarak münâdânın i'râbında etkili olan nahiv illetleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bilindiği üzere Basra ekolü nahiv alimlerinin tamamına göre münâdâ i'râb bakımından mansûb ve mu'reptir. Ancak bazı münâdâ lafızlarının raf' alameti taşıdıkları görülmektedir. Nahiv eserlerinde bu tür münâdâ lafızlarının raf' alameti üzere mebnî oldukları belirtilir ve bu durum çeşitli illetlerle izah edilmeye çalışılır. Çalışmada ayrıca münâdânın i'râbında bazı nahiv illetlerinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Münâdânın genel olarak mansûb olması ve bazı münâdâ kısımlarının mebnî olurken diğer bazı kısımların mu'reb olarak kalması nahiv illetlerinden hareketle izah edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Nahiv, Sarf, Nahiv İletleri, Münâdâ İ'râb.

Naḥw 'Illas Affecting the I'râb al-Munâdâ in the Arabic Grammar

Abstract

Since the beginning of systematic studies on the Arabic language, the subject of naḥw 'illas has gained an important place in naḥw books, and it has been used effectively, especially on issues where different opinions arise. In the following periods, independent works of naḥw 'illas were written and in these works, both theoretical and practical aspects of naḥw 'illas were discussed. Recently, academic studies in the form of theses and articles on this subject have been carried out in our country. However, these studies are generally limited to the theoretical dimension of the naḥw 'illas. In this study, the practical dimension of the naḥw 'illas is tried to be determined, and the naḥw 'illas that are effective on the i'râb al-munâdâ are tried to be determined. As it is known, the scholars of Basra naḥw school say that munâdâ is manşûb and mu'râb in terms of i'râb. However, it is seen that some of the words of munâdâ carry the sign of raf'. In naḥw works, it is stated that such expressions are mabnî as a sign of raf', and this situation is explained by various 'illas. In this study, it was concluded that some naḥw 'illas were effective in the i'râb al-munâdâ. The fact that the munâdâ is generally manşûb and some parts of the discussion are mabnî, while other parts remain as mu'râb, are explained on the basis of naḥw 'illas.

Keywords: Arabic Grammar, Naḥw, Şarf, 'Ilal an-Naḥw, Munâdâ.

Giriş

Nahiv ilmine yönelik yapılan ilk çalışmalardan itibaren bu ilmin kurallarının yanı sıra bu kuralların illetlerinin belirlenmesi de üzerinde durulan önemli konulardan biri olmuştur. Örneğin Sîbeveyh (öl. 180/796) günümüze ulaşan ilk nahiv eseri olan *el-Kitab* isimli eserinde nahiv kurallarının sebeplerine ve illetlerine dair önemli bilgiler vermiştir. Yine ilk dönemde yazılan ve bu çalışma kapsamında

yararlanılan diğer bazı nahiv eserlerinde de nahiv illetlerine temas edilmiş; konular illetlere dayandırılarak izah edilmeye çalışılmıştır.

İlk dönemlerde nahiv ilminin fūrū' konularına dair yazılan eserlerde ele alınan nahiv illetleri konusu hicri IV. yüzyıldan itibaren müstakil çalışmalara konu olmuş ve nahiv illetlerinin merkeze alındığı eserler yazılmıştır. Buna örnek olarak Zeccâcî'nin (öl. 337/949) *el-Îzâh fi ileli'n-nahv* isimli eseri ve İbnü'l-Verrâk'ın (öl.381/991) *İlelu'n-nahv* isimli eseri zikredilebilir. Ayrıca nahiv usulüne dair yazılan eserlerde de illetlerin teorik boyutu ele alınmış ve sıhhatine dair tartışmalar yapılmıştır.

Sözlükte hastalık,¹ zayıflık,² mazeret,³ gerekçe⁴ ve dayanak⁵ anlamlarına gelen illet kelimesi nahiv ıstılahında "Aslın hükmünün fer'e verilmesine sebep olan ortak vasıf"⁶ ve "Hükmün ortaya çıkmasındaki hikmeti içinde barındırdığı düşünülen vasıf. Bir diğer ifadeyle nahivcilerin, Arap keliminde belli bir kalıp veya ifade biçimi seçilirken Araplar tarafından dikkate alındığını düşündüğü durum."⁷ şeklinde tanımlanmıştır. Nahiv illetlerinin sayısına dair nahiv alimleri arasında farklı görüşler bulunsa da kaynaklarda yaygın olarak kullanılan nahiv illetleri şunlardır: Sema' illeti, teşbih/müşabehet illeti, istiğna illeti, istiskal illeti, fark illeti, tekid illeti, ta'vîz illeti, nazîr illeti, nakîz illeti, manaya haml illeti, müşakele illeti, muadele illeti, kurb ve mücavere illeti, vücûb illeti, tağlîb illeti, ihtisar illeti, tahfif illeti, hâlin delaleti illeti, asl illeti, tahlil illeti, iş'âr illeti, tezdad illeti, evlâ illeti.⁸

Bu çalışma kapsamında münâdânın i'râbına etki eden nahiv illetleri ele alınmıştır. Bilindiği üzere münâdâ konusu klasik nahiv eserlerinde mansûb mamuller içerisinde zikredilir. Bunun sebebi de münâdânın aslında amili hazfedilmiş bir mefulün bih olmasıdır. Ancak bazı münâdâ lafızlarının raf' alameti taşıması nahiv alimleri arasında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Basra ekolüne ve bu ekole yakın diğer ekollere mensup nahiv alimleri bu durumdaki münâdâ lafızlarının raf' alameti üzere mebnî, mahallen mansûb olduğunu söylerken, Kufe ekolü nahiv alimleri bu münâdâ kısımlarının merfû' konumda olduğunu söyler. Basra ekolü nahiv alimleri bu münâdâ lafızlarının mebnî olmasını ve raf' alametleri taşımasını çeşitli gerekçelere dayandırarak açıklamaya çalışmıştır. Tam da bu noktada devreye nahiv illetleri girmektedir. Bu çalışma kapsamında gerek genel olarak münâdânın, gerekse özel olarak mebnî münâdânın i'râbına etki eden nahiv illetleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Nahiv alimleri tarafından bu konuda zikredilen illetler değerlendirilerek aktarılmış, illeti doğrudan zikredilmeyen konularda ise

1 Ebü'l-Fazl İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sader, 1994), 11/470.

2 İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 1/471.

3 Ahmed b. Zekeriyya İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa* (Şam: Dâru'l-fikr, 1979), 4/13.

4 İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 1/472.

5 Ali b. Muhammed Cürçânî, *et-Tâ'rîfât* (Kahire: Dâru'r-Reyyân, 1983), 201.

6 Hatice el-Hadîsî, *eş-Şâhid ve usûlu'n-nahv fi Kitabi Sibeveyh* (Kuveyt: Matbaatu Câmiat-i Kuveyt, 1974), 318.

7 Mâzin el-Mübarek, *en-Nahvu'l-Arabî el-illetu'n-nahviyye neş'etuha ve tatavvuruha* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1981), 90.

8 Celîs ed-Dîneverî, *Simâru's-sınâ'a fi ilmi'l-Arabiyye* (Riyad: Camiâtu Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1990).

nahiv eserlerindeki açıklamalardan hareketle uygun illetler belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde nidâ ve münâdâ kavramlarının sözlük anlamı ve istilâhî tanımları belirtilmiş, ikinci bölümde münâdânın kısımları aktarılmış, üçüncü bölümde ise münâdânın i'râbı ve i'râbına etki eden nahiv illetleri ele alınmıştır.

1. Münâdâ Konusundaki Kavramlarının Tanımı ve Nidâ Harfleri

Münâdâ konusunda nidâ ve münâdâ olmak üzere temel iki kavram bulunmaktadır. Nidâ (نِدَاءٌ) kelimesi, sülâsî mücerred birinci baptan نَدَى - يَنْدُو fiilinin mastarı olan ve “çağırarak, davet etmek, toplanmak” anlamlarına gelen نَدَى/نَدْوَةٌ kelimesinden türemiştir.⁹ Bu kelime (نِدَاءٌ), müfâ'ale babından يَدَى - نَادَى fiilinin mastarı olup “yüksek sesle çağırarak” anlamına gelmektedir.¹⁰ Buna göre münâdâ (مُنَادَى) kelimesi (ism-i mef'ûl olduğu için) “çağırılan/seslenen kişi” anlamına gelir.¹¹

Nidâ kelimesi bir nahiv terimi olarak, “Nidâ harflerinden biri kullanılarak, muhatabın konuşan kişiye yönelmesini istemek” şeklinde tanımlanmıştır.¹² Münâdâ kavramının tanımı ise şöyledir: “Lafzen veya takdiren mezkûr olup, أَدْعُو (sesleniyorum/çağırıyorum) fiilinin yerine geçen bir harf vasıtasıyla, (konuşan kişiye) yönelmesi istenilen kişi.”¹³ Tanımdan da anlaşılacağı üzere nidâ harfi ya lafzen ya da takdiren zikredilir. Örneğin “يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ” (Ey Adem! Sen ve eşin cennete yerleşin)¹⁴ ayetinde nidâ harfi lafzen zikredilmiştir. “يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا” (Yusuf! Sen bundan vazgeç!)¹⁵ ayetinde ise nidâ harfi takdiren zikredilmiştir.

Münâdâyâ dair yapılan tanımların çoğunda nidâ harfinin أَدْعُو (sesleniyorum/çağırıyorum) fiilinin yerine geçtiği belirtilir. Ancak Zemahşerî'ye göre nidâ harfi, أُرِيدُ (istiyorum) veya أَعْنِي (kastediyorum) fiillerinin anlamlarını içermektedir.¹⁶ Modern dönemde yazılan *Mebâdiu'l-arabiyye* isimli eserde ise nidâ

⁹ İbrahim Mustafa, *el-Mu'cemu'l-vasît* (İskenderiye: Dâru'd-da've, 2006), 2/912; İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 5/411; Ebü'l-Bekâ Ukberî, *el-Lübâb fî 'ileli'l-binâ'i ve'l-i'râb* (Kahire: Mektebetü's-sekâfe ed-dîniyye, 2009), 222.

¹⁰ Ebû Nasr Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: Dâru'l-ilm, 1987), 6/505; Ahmed Muhtar Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-mu'âsira* (Kahire: Dâru âlemi'l-kütüb, 2008), 3/188.

¹¹ Ömer, *Mu'cem* 3/188.

¹² Muhammed b. Mustafa el-Hudârî, *Hâşiye 'alâ Şerhi İbn Akil* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1991) 2/642.

¹³ Ebû Amr İbn Hâcib, *el-Kâfiye fî ilmi'n-nahv* (Kahire: Mektebetü'l-âdâb, 2010), 19; Cürçânî, *et-Tâ'rîfât*, 297.

¹⁴ Bakara 2/35.

¹⁵ Yusuf 12/29.

¹⁶ Mahmûd Ebü'l-Kâsım Zemahşerî, *el-Mufassal fî ilmi'l-Arabiyye* (Amman: Dâru Ammâr, 2004), 61.

harfinin اُنَادِي (çağırıyorum) fiilinin yerine geçtiği belirtilmektedir.¹⁷ Nida harfi söz konusu bu fiillerin yerine geçtiği için bu fiillerin açığa çıkması caiz değildir.¹⁸

Nidâ harflerinin sayısı konusunda nahiv alimleri arasında görüş ayrılıkları bulunsa da genel kanaat, Sîbeveyh'in de belirttiği gibi nidâ harflerinin beş tane olduğudur.¹⁹ Nidâ harflerinin beş tane olduğunu söyleyenler nidâ harfi olarak يَا, أَيَا, هَيَا, أَيُّ ve أ harflerini zikreder.²⁰ Sîbeveyh'e göre hemze (ْ) dışındaki nidâ harfleri uzaktaki kişiyi çağırma içindir. Ancak yakında bulunan kişiyi çağırma için de kullanılması caizdir.²¹ Nidâ harflerinin sayısına dair görüş ayrılıkları ve diğer özellikleri ayrı bir çalışmanın konusu olduğu için bu konuya burada temas edilmeyecektir.

2. Münâdânın Kısımları

Münâdâ, yapı ve bilinirlik bakımından çeşitli kısımlara ayrılır. Bu kısımlar münâdânın i'râbında etkili olduğu için, münâdânın i'râbı konusuna geçmeden önce burada münâdânın kısımlarının ele alınması uygun görülmüştür.

Münâdânın, aşağıda belirtilen kısımlara ayrılmasında iki husus etkili olur. Bunlardan birincisi münâdânın yapısıdır. Buna göre münâdâ yapı bakımından ya muzâf ya da müfred olur. Münâdâ konusunda müfred kavramı, muzâf olmayan anlamında kullanılır. Buna bağlı olarak şibih muzâf olan münâdâ da ayrı bir kısım olarak değerlendirilir. Münâdânın kısımlandırılmasında etkili olan bir diğer husus da belirliliktir. Buna göre münâdâ marife ve nekra olmak üzere iki kısma ayrılır. Ancak nekra olan kelimeyle belli bir kişinin kastedilip kastedilmemesine göre nekra-i maksûde ve nekra-i gayr-i maksûde olmak üzere iki kısım ortaya çıkmaktadır.²²

Bu açıklamalardan sonra münâdânın, müfred marife, nekra-i maksûde, muzâf, şibih muzâf ve nekra-i gayr-i maksûde olmak üzere beş kısma ayrıldığını söyleyebiliriz.

2.1. Müfred Marife Münâdâ

Münâdâ olmadan önce marife olan ve muzâf veya şibih muzâf olmayan münâdâ lafızlarına müfred marife münâdâ denir.²³ Bu tanımdan anlaşıldığı üzere "müfred marife münâdâ" ifadesinde geçen müfred kelimesi tekil anlamındaki müfred olmayıp, muzâf veya şibih muzâf olmayan kelime anlamında kullanılmıştır.²⁴ Bu başlık altında tesniye ve cem' kalıbındaki kelimelerin de zikredilmesi bu hususu

¹⁷ Reşîd eş-Şartûnî, *Mebâdiu'l-Arabiyye* (Kum: Dâru'l-ilm, 2000), 2/180.

¹⁸ Abduh Râcihî, *et-Tatbîku'n-nahvî* (Beyrut: Dâru'n-nahdati'l-arabiyye, 2010).

¹⁹ Ebû Amr b. Osman Sîbeveyh, *el-Kitâb* (Kahire: Mektebetü'l hancî, 1988), 2/229.

²⁰ Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 2/229; İbnü's-Serrâc Ebû Bekr, *el-Usûl fi'n-nahv* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1996), 1/329; Ukberî, *Lübâb*, 223.

²¹ Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 2/230.

²² Ebû Muhammed Bahâüddîn İbn Akîl, *Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1991), 2/645.

²³ İbn Hişâm el-Ensârî en-Nahvî, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ* (Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 1988), 229.

²⁴ Abdullah Eyyûbî, *Şerhu'l-İzhâr* (İstanbul: İbrahim Efendi Matbaası, 1892).

doğrulamaktadır. Yine bu ifadede geçen marife kelimesi, alem/özel isim olan kelimeler anlamındadır. Bazı nahiv alimleri bu hususu açıkça ifade ederken²⁵, diğer bazıları da konuya dair verdikleri örneklerde buna işaret etmiştir.²⁶

Müfred marife münâdâya örnek olarak “يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ” (Ey Adem! Sen ve eşin cennete yerleşin)²⁷ ayeti zikredilebilir. Bu ayette geçen مَادْ kelimesi müfred ve marife (alem) bir kelime olup kendisinden önce zikredilen nidâ harfi vasıtasıyla münâdâ olmuştur. Aşağıda zikredilen şiirde de müfred marife münâdânın yer aldığı görülmektedir:

أَلَا يَا زَيْدُ وَالصُّحَّاحُ سِيرًا - فَقَدْ جَاوَزْتُمَا خَمَرَ الطَّرِيقِ

Ey Zeyd ve Dahhâk, (çabuk) yürüyün - Çünkü artık (ağaçlarla) örtülü yolu geçtiniz²⁸

2.2. Nekra-i Maksûde Münâdâ

Münâdâ olmadan önce normal bir nekra kelime olup, münâdâ olunca kendisiyle belli bir kişi kastedilen nekra kelimeye nekra-i maksûde münâdâ denir. Örneğin رَجُلٌ (adam) kelimesi nekra bir kelime olup, يَا رَجُلُ örneğinde olduğu gibi belirli bir kişiyi çağırarak için kullanıldığında nekra-i maksûde münâdâ olur. “يَا جِبَالُ أُوِّبِي مَعًا” (Ey dağlar! Onunla birlikte tesbih edin)²⁹ ayetinde geçen جِبَالُ (dağlar) kelimesi de nekra olmasına rağmen, nidâ esnasında kendisiyle belirli dağların kastedilmesi sebebiyle nekra-i maksûde olmuştur.

Şu şiirde de nekra bir kelimeyle belli bir kişinin kastedildiği görülmektedir:

قَالَتْ هُرَيْرَةُ لَمَّا جُنْتُ زَائِرَهَا - وَوَيْلِي عَلَيْكَ وَوَيْلِي مِنْكَ يَا رَجُلُ

Ziyaretine gittiğimde şöyle dedi Hureyre - Yazıklar olsun sana ey adam! Yazıklar olsun!³⁰

Bu şiirde geçen رَجُلُ kelimesi her ne kadar nekra olsa da, burada şairin kastedilmesinden dolayı nekra-i maksûde olmuştur.

Aşağıda detaylı olarak ele alınacağı üzere, nekra-i maksûde ile müfred marife münâdâ i'râb bakımından aynı grupta yer almaktadır. Bu aslında nekra-i maksûdenin de marife gibi değerlendirdiği anlamına gelmektedir. Bundan dolayı bazı nahiv eserlerinde marife münâdâ iki kısma ayrılmış; birinci kısımda nidâdan önce de marife olan alem lafızlar, ikinci kısımda ise nidâ esnasında kendisiyle belirli kişi/nesne

²⁵ Dîneverî, *Simâru's-sinâ'a*, 349; Ebü'l-Kâsım Zeccâcî, *el-Cümel fi'n-Nahv* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1984), 147.

²⁶ Zemahşerî, *el-Mufassal*, 62; Nûreddin Ali Uşmûnî, *Menhecu's-sâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1997), 3/204.

²⁷ Bakara 2/35.

²⁸ İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, 235.

²⁹ Sebe' 34/10.

³⁰ Ebü'l-Bekâ el-Halebî İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal* (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2001), 1/319.

kastedildiği için marife sayılan nekra lafızlar zikredilmiştir.³¹ Diğer bazı eserlerde ise müfred marife münâdâ iki kısma ayrılmamış ancak bu başlık altında alem ve nekra-i maksûde zikredilerek dolaylı yönden iki kısma ayrıldığına işaret edilmiştir.³²

2.3. Nekra-i Gayr-i Maksûde Münâdâ

Nidâ esnasında kendisiyle belirli bir kişi kastedilmeyen ve nekra olarak kalmaya devam eden münâdâ lafzına nekra-i gayr-i maksûde münâdâ denir.³³ Örneğin gözleri görmeyen birinin belirli bir kişiyi kastetmeksizin söylediği “ يَا رَجُلًا خُذْ بِيَدِي ” (Ey adam, elimden tut!/Biri elimi tutsun)” cümlesinde geçen رَجُلًا kelimesi nekra-i gayr-i maksûde münâdâdır. Şu şiirde de nekra-i gayr-i maksûdenin kullanımı görülmektedir:

فَيَا رَجُلًا إِذَا عَرَضْتَ فَبَلِّغْ - نَدَامَايَ مِنْ نَجْرَانٍ أَنْ لَا تَلَاقِيَا

*Ey yolcu! Eğer yolun düşerse Hicaz'a – Artık görüşemeyeceğimizi söyle,
Necran'daki dostlara³⁴*

Bu şiirde geçen رَجُلًا (yolcu) kelimesi nekra olup kendisiyle belirli bir yolcu kastedilmediği için nekra-i gayr-i maksûde münâdâdır.

Bazı nahiv eserlerinde münâdânın bu kısmı açıkça nekra-i gayr-i maksûde olarak belirtilirken,³⁵ diğer bazı eserlerde nekra-i gayr-i maksûde kastedilerek sadece nekra olarak belirtilir.³⁶

2.4. Muzâf Münâdâ

Başka bir kelimeye muzâf olan münâdâ lafızlarına muzâf münâdâ denir.³⁷ Türkçede isim tamlaması olarak bilinen izafette, muzâf ve muzâfun ileyh olmak üzere en az iki kelime bulunmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere münâdâ olan lafız muzâftır. Örneğin “ يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ ” (Ey peygamber hanımları! Kendinizi kötülüklerden korumanız şartıyla, siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz)” ayetinde geçen ve nidâ edilen نِسَاءَ (hanımlar/kadınlar) kelimesi, النَّبِيِّ (peygamber) kelimesine izafe edildiği için muzâf münâdâ olmuştur.

³¹ Muhammed b. Abdurrahim Meylânî, *Şerhu'l-Muğni* (İstanbul: Salah Bilici Yayınları, 2004), 20; İbnü's-Serrâc, *Usûl*, 1/331; Muhammed b. Mustafa el-Hudarî, *Hâşiye*, 2/645.

³² Ahmed b. Hasan Çarperdi, *el-Muğni fi ilmi'n-nahv* (Şanlıurfa: Seyda Yayınları, 2006), 20; Abdurrahman b. Ahmed Câmî, *el-Fevâidu'd-diyâiyye fi şerhi'l-Kâfiye* (İstanbul: Şefkat Yayıncılık, 2010), 218.

³³ İbnü's-Serrâc, *Usûl*, 1/331.

³⁴ İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, 228.

³⁵ İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, 228; Uşmûnî, *Menhecu's-sâlik*, 3/206; Mustafa Galâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2010), 595.

³⁶ Çarperdi, *Muğni*, 20; Zeynuddîn Muhammed Birgivi, *İzhârul-esrâr fi'n-nahv* (Cidde: Dâru'l-minhâc, 2009), 135.

³⁷ Uşmûnî, *Menhecu's-sâlik*, 3/207.

Aşağıdaki şiirde muzâf münâdâ kullanımını görülmektedir:

يَا ابْنَ الْكِرَامِ أَلَا تَدُنُّو فُتُبَصِيرَ مَا - قَدْ حَدَّثُوكَ، فَمَا رَأَيْ كَمَنْ سَمِعَا

Buyurup bakmaz mısın, ey cömertler soyundan gelen?

*Ne konuşuyor senin hakkında insanlar? Çünkü aynı değildir, duyan ile gören?*³⁸

Bu şiirde geçen ابْنُ (oğul) kelimesi, الْكِرَامِ (cömert kimseler) kelimesine izafe edildiği için muzâf münâdâ olmuştur.

Muzâf münâdânın marife veya nekra bir kelimeye izafe edilmesi arasında bir fark yoktur.³⁹ Yukarıda zikredilen ayette ve şiirde geçen muzâf münâdâ lafızlar, marife kelimelere izafe edilmiş ve marife olmuşlardır. Ancak يَا صَاحِبَ جُودٍ (Ey cömertlik sahibi) örneğinde olduğu gibi, muzâf nekra bir kelimeye izafe edilmesi sebebiyle nekra olarak da gelebilir.

2.5. Şibih Muzâf Münâdâ

Sonrasında, kendisini tamamlayan bir lafız bulunan isimlere şibih muzâf denir. Bu tür izafette, sonradan gelen kelime birinci kelimenin (muzâfın) ya ma'mûlû olur, ya da birlikte tek bir anlam ifade edecek şekilde birinci kelimeye atfedilmiş olur. Bu durumda olan münâdâ lafızlarına da şibih muzâf münâdâ denir. Örneğin يَا طَالِعًا جَبَلًا (Ey dağa tırmanan!), يَا حَسَنًا وَجْهَهُ (Ey güzel yüzlü!) ve يَا خَيْرًا مِنْ زَيْدٍ (Ey Zeyd'den daha hayırlı kişi!) lafızlarında geçen طَالِعًا, حَسَنًا ve خَيْرًا kelimeleri, kendilerinden sonra kendilerini anlam bakımından tamamlayan ma'mûller bulunduğu için şibih muzâf münâdâdır.⁴⁰

Yukarıda zikredilenler şibih muzâfın birinci kısmına aittir. İkinci kısma örnek olarak ise ثَلَاثَةٌ وَثَلَاثُونَ (otuz üç) lafzı zikredilebilir. Atıf yoluyla gelen bu gibi sayılar aslında tek bir anlam ifade eder ve ikinci kelime bu anlamı tamamlamak için zikredilmek zorundadır. Bundan dolayı bu gibi sayılar da şibih muzâf olarak kabul edilir.⁴¹ Buna benzer sayılar bir kişinin özel ismi olması vb. bir durumda münâdâ olarak geldiğinde şibih muzâf münâdâ olur.

3. Münâdânın İ'râbı ve Etkili Nahiv İletleri

Münâdânın i'râbıyla ilgili iki husus bulunmaktadır. Bu hususlardan birincisi genel olarak münâdânın i'râbtan konumuyla ilgilidir. Çünkü aşağıda da değinildiği gibi münâdânın genel olarak iraptan konumu hakkında nahiv alimleri arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Münâdânın i'râbıyla ilgili ikinci husus münâdâ lafızlarının mu'reb veya mebnî olması hakkındadır. Aşağıda bu durum detaylı olarak ele alınmış ve konu nahiv illetleri bağlamında izah edilmeye çalışılmıştır.

³⁸ İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, 97.

³⁹ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufasssal*, 1/317.

⁴⁰ İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Şam: Dâru'l-fikr, Trs.), 4/10.

⁴¹ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufasssal*, 1/317.

3.1. Münâdânın Genel Olarak İ'râbtan Konumu

Kufe ekolü dışındaki nahiv alimlerinin ittifak ettiği üzere münâdâ i'râb bakımından ya lafzen ya da mahallen mansûptur. Çünkü münâdâ, âmili hazfedilmiş bir mef'ûlün bihtir.⁴² Daha önce de ifade edildiği gibi nida harfi hazfedilen bu fiilin yerine geçmiştir. Sîbeveyh bu fiilin hazfedilmesinin kesretu'l-isti'mâl illetine dayandığını söyler.⁴³

Münâdânın i'râb bakımından mansûb olmasının bir diğer delili, Arapların bazen nida harfinden sonra münâdâ olarak mansûb munfasıl zamir olan كَيْلِ zamirini kullanmasıdır.⁴⁴ Her ne kadar Arapların يَا أَنْتَ (Hey sen!) şeklinde bir kullanımının bulunduğu söylene de bu kullanım şaz olarak değerlendirilmiştir.⁴⁵

Münâdânın mef'ûlün bih olmasından hareketle i'râb bakımından mansûb olmasının asıl illetine dayandığı söylenmiştir.⁴⁶ Çünkü mef'ûller i'râb bakımından mansûptur. Buna göre Münâdâda asıl olan mansûb olmaktır. Ancak münâdânın mansûb olmasının illetini mef'ûlün bihin mansûb olmasının illetine dayandırmak da mümkündür. Mef'ûlün i'râbtan konumu ise fâille bağlantılıdır. Şöyle ki; bilindiği üzere bir cümlede bir fâil bulunurken, birden fazla mef'ûl bulunabilmektedir. Bundan dolayı ağır olan raf' i'râbı bir tane olan fâile, hafif olan nasb i'râbı ise birden fazla olan mef'ûle verilmiştir. Bu şekilde cümlede bir denge sağlanmış olur. Bu illete müvâzene illeti denir.⁴⁷

Daha önce de belirtildiği gibi nida harfi, hazfedilen ve münâdânın âmili olan hazfedilmiş bir fiilin yerine geçtiği için söz konusu bu fiilin açığa çıkması caiz değildir. Bu husustaki illet ivaz illetidir. Bu illetin gereği olarak bir kelime, kendisinin yerine geçen başka bir kelime varken açığa çıkamaz. Bu durum "Bedel ile mübdelun minh bir arada bulunmaz" ifadesiyle kurallaştırılmıştır.⁴⁸

3.2. Mebnî Münâdâ

Yukarıda sayılan münâdâ kısımlarından müfred marife ve nekra-i maksûde münâdâ damme harekesi üzere mebnî olup mahallen mansûptur.⁴⁹ Nahiv alimleri müfred marife ve nekire-i maksûde münâdânın gerek genel olarak mebnî olmasını, gerekse damme harekesi üzerine mebnî olmasını birtakım sebeplere bağlamıştır. Çünkü aslî mebniler dışındaki kelimelerde aslolan mu'reb olmaktır. Mu'reb olması

42 İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, 1/317; Humejd el-Fetlî, *el-İlelu'n-nahviyye* (Lübnan: Nâşirûn Yayınları, 2011), 251.

43 Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1/291.

44 Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1/291.

45 Ebû Amr İbn Hâcib, *el-Îzâh fî şerhi'l-Mufassal* (Bağdat: Vizâretu'l-evkâf, 1982), 1/253.

46 İbn Hâcib, *el-Îzâh*, 1/252.

47 Dîneverî, *Simâru's-sinâ'a*, 230.

48 el-Fetlî, *İlel*, 252.

49 İbnü's-Serrâc, *Usûl*, 1/330.

gerekirken mebnî olan kelimelerin mebni olmaları arızî bir durum olduğu için bu durumu ortaya çıkaran sebepler/illetler bulunmaktadır.

Müfred marife ve nekra-i maksûde münâdânın mebnî olması müşabehet illetine dayanmaktadır. Çünkü müfred marife münâdâ اَدْعُوكْ cümlesindeki muhatap zamirine benzemektedir. Şöyle ki; daha önce de ifade edildiği gibi nidâ harfi, seslenmek ve çağırma anlamlarına gelen bir fiilin yerine geçmiştir. Seslenilen kişinin de muhatap olduğu düşünüldüğünde, يَا زَيْدُ (Ey Zeyd!) ifadesinin aslında اَدْعُوكْ (Sana sesleniyorum) anlamında olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Buna göre nidâ harfi fiilin yerine, münâdâ ise muhatap zamirinin (كَ) yerine geçmiştir.⁵⁰ Müfred marife münâdâ üç bakımdan اَدْعُوكْ ifadesindeki zamire (كَ) benzediği için onun gibi mebnî olmuştur. Bu benzerlik yönleri şöyledir:

اَدْعُوكْ ifadesindeki zamir (كَ) marife olduğu gibi müfred marife münâdâ da marifedir. Bu zamir müfred (muzâf edilmemiş) olduğu gibi söz konusu münâdâ da müfrettir.⁵¹ Ayrıca müfred marife münâdâ, zamirin yerine geçmek suretiyle de ona benzemiştir.⁵² Bu üç bakımdan zamire benzemesi sebebiyle müfred marife münâdâ mebnî olmuştur. Nekra-i maksûde olan münâdâ da kendisiyle belirli bir kişi kastedilmesi bakımından marife münâdâya benzemesi sebebiyle onun gibi mebnî olmuştur.

Mebnî münâdânın sükûn üzere mebnî olmayıp hareke üzerine mebnî olmasının illeti ise, sükûn üzere mebnî olması durumunda يَا زَيْدُ (Ey Zeyd!) örneğinde olduğu gibi sondan bir önceki harfi sakin olan münâdâ lafızlarında iki sakin harfin yan yana gelme durumudur. Bu ise caiz değildir.⁵³ Buna taazzür illeti denebilir. Bu durumun sondan bir önceki harfi sakin olmayan حَكَمٌ gibi kelimelerde de geçerli olması ise tard/uyum illetine dayanmaktadır.⁵⁴

Mebnî münâdânın damme harekesi üzere mebnî olması iltibastan kaçınma illetine dayanmaktadır. Çünkü fetha harekesi üzerine mebnî olması durumunda mebnî münâdâ ile mu'reb münâdâ arasında karışıklık meydana gelmektedir.⁵⁵ Çünkü bilindiği üzere mu'reb münâdâ lafızlar fetha ile mansûb olmaktadır. Kesra harekesi üzerine mebnî olması durumunda ise mebnî münâdâ ile hazfedilmiş mütekellim zamirine (ي) muzâf olmuş münâdâ (يَا رَبِّ) arasında karışıklık ortaya çıkmaktadır.⁵⁶ Bu karışıklıklardan/iltibastan kaçınmak için mebnî münâdâ damme harekesi üzerine mebnî olmuştur.

⁵⁰ Meylânî, *Şerhu'l-Muğni*, 20.

⁵¹ Muhammed b. el-Hasen Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye* (Riyad: Camiâtu Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1996), 1/412.

⁵² Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1/291.

⁵³ Meylânî, *Şerhu'l-Muğni*, 20.

⁵⁴ Meylânî, *Şerhu'l-Muğni*, 20.

⁵⁵ Muhammed b. Abdillâh İbnü'l-Verrâk, *İlelu'n-Nahv* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2013), 335.

⁵⁶ Abduh er-Râcihî, *Durûs fi'l-mezâhibi'n-nahviyye* (Beyrut: Dâru'n-nahdati'l-arabiyye, 1980), 139.

Kufe ekolü nahiv alimleri müfred marife münâdânın merfû' ve mu'reb olduğunu, sonundaki damme harekesinin ise mebnîlik alameti değil, i'râb alameti olduğunu savunur.⁵⁷ Ancak muzâf, şibih muzâf ve nekra-i gayr-i maksûde münâdânın açıkça mansûb olması ve müfred marife münâdânın sıfatının mansûb olarak gelebilmesi bu tezi çürütmektedir.⁵⁸ Çünkü bilindiği üzere müfred marife münâdâya sıfat olarak gelen müfred bir ismin, münâdânın lafzına tabi olarak merfû' olması veya mahalline tabi olarak mansûb olması caizdir.⁵⁹ Aşağıdaki şiir bu duruma örnek olarak zikredilmektedir:

يَا حَكْمُ الْوَارِثُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ - مِيرَاثُ أَحْسَابٍ وَجُودٍ مُنْسَفِكٍ

Ey Abdülmelik'ten miras alan Hakem – Şeref ve sınırsız cömertliği

Bu şiirde geçen حَكْمُ kelimesi müfred marife münâdâ olup damme harekesi üzerine mebnî, mahallen ise mansûb olmuştur. Bu kelimeye sıfat olarak gelen الْوَارِثُ kelimesi ise müfred münâdânın lafzına tabi olup merfû' olarak okunduğu gibi, mahalline tabi olup mansûb olarak da okunmuştur. Şiir her iki harekeyle de rivayet edilmiştir.⁶⁰

Bazı nahiv eserlerinde mebnî münâdânın damme harekesi üzerine mebnî olduğu ifade edilirken, diğer bazı eserlerde tesniye ve cem-i müzekker sâlim kelimeleri de kapsaması için raf' alameti üzere mebnî olduğu ifade edilmektedir.⁶¹ Bu durumda tesniye olan mebnî münâdâ lafızlar elif (ا) üzerine, cem-i müzekker sâlim olan mebnî münâdâ lafızlar ise vav (و) üzerine mebnî olur.⁶² Bu durum niyabet illetine dayandırılmıştır. Çünkü bilindiği üzere elif (ا) ve (و) harfleri damme harekesine niyabeten raf' alametidir.⁶³ Mebnî münâdâ da damme harekesine niyabeten mebnîlik alameti olmuşlardır.

Müfred marife münâdânın önüne istiğase/yardım talebi için kullanılan lam (ل) harfi getirildiğinde müfred marife münâdâ mu'rebe dönüşerek i'râb bakımından mecrûr olur. Örneğin يَا كَرِيمٌ لِلنَّاسِ (Ey Zeyd! Şu insanlara yardım et!)⁶⁴ cümlesinde geçen كَرِيمٌ kelimesi müfred marife münâdâ olmasına rağmen, önünde harf-i cer olan istiğase lamı (ل) bulunduğu için mu'reb olmuş ve cer alameti olarak lafzen kesra almıştır. Bunun sebebi ise harf-i cer dahil olması nedeniyle كَرِيمٌ kelimesinin isim yönünün ağır

⁵⁷ er-Râcihî, *Durûs*, 136.

⁵⁸ İbnü'l-Verrâk, *İlel*, 335.

⁵⁹ Zemahşerî, *el-Mufassal*, 62.

⁶⁰ İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, 234.

⁶¹ Ebû Abdillâh Cemâlüddîn İbn Mâlik, *el-Elfiyye* (Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2009).

⁶² Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/410.

⁶³ Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *et-Tuhfetü's-seniyye* (İstanbul: Şifa Yayınları, 2014).

⁶⁴ İstiğase üslubunda, biri müstegâs diğer müstegas diğer müstegas leh'te olmak üzere iki tane lam (ل) harfi bulunur. Bu iki harfi birbirinden ayırt etmek için müstegas'ta bulunan lam (ل) harfi fetha, müstegas leh'te bulunan lam (ل) harfi ise kesra harekeli olmuştur.

basmasıdır. Çünkü harf-i cer dahil olmak ismin özelliklerindedir ve isimlerde asıl olan mu'reb olmaktadır.⁶⁵

Müfred marife münâdânın damme üzere mebnî olmadığı bir diğer durum, kendisinden sonra sıfat olarak, özel isme (alem) muzâf olmuş **إِنَّ** kelimesinin gelmesidir. Örneğin **يَا زَيْدَ بْنَ عَمْرٍ** (Ey Amr'ın oğlu Zeyd!) cümlesinde müfred marife münâdâ olan **زَيْدَ** kelimesinden sonra sıfat olarak, **عَمْرٍ** kelimesine muzâf olmuş **إِنَّ** kelimesi gelmiştir. Müfred marife münâdâ bu gibi durumlarda fetha üzere mebnî olur. Bu hüküm kesretü'l-isti'mâl ve tahfif illetlerine dayanmaktadır. Çünkü Arap dilinde bu gibi kullanımlar çok yaygındır ve fetha en hafif harekedir. Dilde hafiflik ve akıcılık sağlamak için burada ağır hareke olan damme yerine hafif hareke olan fetha tercih edilmiştir.⁶⁶ Ancak bu gibi durumlarda **إِنَّ** kelimesi özel isme muzâf olmadığına müfred marife münâdâ yine damme üzere mebnî olur.⁶⁷ Çünkü bu kullanım çok yaygın değildir. Bu şekilde, belirli bir illete bağlı olarak gelen hükmün, o illetin yokluğunda ortadan kalktığı görülmüştür.

3.3. Mu'reb Münâdâ

Münâdâ kısımlarından muzâf, şibih muzâf ve nekra-i gayr-i maksûde münâdâ mu'reb ve lafzen mansûb olur.⁶⁸ Örneğin **يَا صَاحِبَ جُودٍ** (Ey cömertlik sahibi) ifadesinde muzâf münâdâ olan **صَاحِبَ** kelimesi lafzen fetha ile mansûb olmuştur.

Bu kısımdaki münâdâ lafızları da tıpkı müfred marife münâdâ gibi **أَدْعُوكَ** (sana sesleniyorum) cümlesindeki muhatap zamirinin yerine gelmiştir. Ancak bunlar müfred marife münâdâ gibi mebnî olmamıştır. Bunun sebebi de müfred marife münâdâda bulunan benzerlik yönlerinin muzâf, şibih muzâf ve nekra-i gayr-i maksûde münâdâ lafızlarında bulunmamasıdır. Çünkü **أَدْعُوكَ** (sana sesleniyorum) cümlesindeki muhatap zamiri müfred bir lafızken, muzâf ve şibih muzâf lafızlar müfred değildir. Ayrıca bu zamir marifedir. Oysa nekra-i gayr-i maksûde münâdâ marife değildir. Bundan dolayı muzâf, şibih muzâf ve nekra-i gayr-i maksûde münâdâ lafızları aslî hallerinde kalarak mu'reb olmuştur. Çünkü isimlerin mebnî olması arızî bir durum olup, bu durumun ortaya çıkması birtakım illetlere dayandırılmaktadır. Buna göre bu kısımdaki münâdâ lafızlarının mu'reb olması asıl illetine dayanmaktadır.⁶⁹

يَا رَسُولَ اللَّهِ (Ey Allah'ın elçisi) örneğinde olduğu gibi marife bir kelimeye muzâf olması sebebiyle marifelik kazanan muzâf münâdâ ile müfred marife münâdâ arasında, muzâf olma dışında, marifelik hususunda da bir fark bulunmaktadır. Bu da

⁶⁵ Alaeddin Pâlevî, *er-Risâletü'l-alâiyye fi'l-ileli'n-nahviyye* (Şam: Dâru'l-Endelüs, 2004), 70.

⁶⁶ Meylânî, *Şerhu'l-Muğni*, 21.

⁶⁷ İbn Akîl, *Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik*.

⁶⁸ İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, 226.

⁶⁹ İbnü's-Serrâc, *Usûl*, 1/333.

söz konusu lafızlarda marifeliğin var oluş biçimiyle ilgilidir. Müfred marife münâdânın marifeliği kendisinden kaynaklanırken, marifeye izafe edilen muzâf münâdânın marifeliği kendisinden değil izafetten kaynaklanmaktadır. Ayrıca muzâf olmak isme has bir durum olduğu için muzâf olan kelimenin mu'reb olma yönü daha ağır basar.⁷⁰

Şibih muzâf münâdânın mebnî olmamasının illeti, adından da anlaşılacağı üzere müşabahettir. Çünkü daha önce de ifade edildiği gibi şibih muzâf münâdâ bazı yönlerden muzâf münâdâya benzemektedir. Bundan dolayı onun gibi mu'reb olmuştur.⁷¹

3.4. Mütakellim Zamirine (ي) Muzâf Münâdâ

Mütakellim zamirine muzâf olmuş münâdânın özel bazı durumları olduğu için bu konu muzâf münâdâdan ayrı olarak ele alınmıştır. Mütakellim zamirine muzâf olan münâdâyla ilgili iki husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi bu münâdânın i'râbıyla, Diğeri de münâdânın izafe edildiği zamirin hafzedilip hafzedilmemesi ve buna bağlı olarak münâdânın son harfinin harekesiyle ilgilidir.

Mütakellim zamirine izafe edilen münâdâ, muzâf münâdâ grubuna dahildir. Daha önce de belirtildiği üzere muzâf münâdâ normal şartlarda mu'reb ve lafzen fetha harekesiyle mansûb olur. Ancak mütakellim zamirine muzâf olan münâdânın sonu lafzen kesra olur. Örn: يَا صَاحِبِي (Ey Arkadaşım!). Bunun sebebi mütakellim zamirinden önce bu zamire uygun bir harekenin gelmesinin gerekmesidir. Bu durumdaki münâdâ takdiri i'râb alır ve kelimenin sonunda fetha harekesi takdir edilir. Bu hüküm münasebet illetine dayanmaktadır. Çünkü kesra harekesi ile mütakellim zamiri arasında bir uygunluk/münasebet bulunmaktadır.⁷² Ancak bu durum münâdâyı has olmayıp mütakellim zamirine muzâf bütün mu'reb kelimeler için geçerlidir.

Mütakellim zamirine muzâf olan münâdânın altı şekilde okunması mümkündür. Bu okuyuşlar mütakellim zamirinin hafzedilip hafzedilmemesi, sâkin veya meksûr olması ve öncesindeki kesra harekesinin durumuyla ilgilidir. Bu okuyuşlar يَا صَاحِبِي örneği üzerinde şu şekilde gösterilebilir:

1) يَا صَاحِبِي: Bu okunuş şeklinde mütakellim zamiri hafzedilmemiş ve kesra olduğu gibi kalmıştır. Burada mütakellim zamirine muzâf olan münâdâ asli halinde kalmıştır. Çünkü mütakellim zamirinde aslolan sâkin olmasıdır.⁷³ “يَا عِبَادِي لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ” (Ey kullarım! Size hiçbir korku yoktur)⁷⁴ ayetinde mütakellim zamirine muzâf olan münâdânın bu şekilde geldiği görülmektedir. Ancak bazı nahiv alimlerine göre

⁷⁰ İbnü'l-Verrâk, *İlel*, 335.

⁷¹ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufasssal*, 1/316.

⁷² İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, 78.

⁷³ Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/465.

⁷⁴ Zuhuf 43/68.

mütekellim zamirinde aslanan fetha olmaktadır. Buna göre mütekellim zamirinin sakin olmasında tahfif illeti bulunmaktadır.⁷⁵

2) يَا صَاحِبِ: Bu okunuş şeklinde mütekellim zamiri hafzedilmiş ve kesra olduğu gibi kalmıştır. Bu, mütekellim zamirine muzâf olan münâdânın en yaygın okunuş şeklidir.⁷⁶ Bu gibi yerlerde mütekellim zamirinin hafzedilmesi tahfif illetine dayanmaktadır. Çünkü münâdâ genel olarak hafifliğin/akıcılığın arandığı bir yerdir. Bazı münâdâ lafızlarında terhîm yapılmasının sebebi de budur.⁷⁷ Ayrıca burada mütekellim zamirinin hafzedilmesini mümkün kılan bir durum daha bulunmaktadır. Bu da münâdânın sonundaki kesra harekesinin mütekellim zamirine delalet etmesidir.⁷⁸ “يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ” (Ey kullarım! Bana karşı gelmekten sakının!)⁷⁹ ayetinde mütekellim zamirine muzâf olan münâdânın bu şekilde geldiği görülmektedir.

3) يَا صَاحِبِ: Bu okunuş şeklinde mütekellim zamiri hafzedilmiş ve münâdânın sonu kesra yerine damme olmuştur. “قَالَ رَبِّ احْكُم بِالْحَقِّ” (Rabbim! Adaletinle hükmünü ver)⁸⁰ ayetinde hafzedilmiş mütekellim zamirine muzâf münâdâ olarak gelen رَبِّ kelimesi bir kıraatte damme harekesiyle (رَبِّ) okunmuştur. Ancak mütekellim zamirine muzâf münâdâyı bu şekilde okumak pek tercih edilmez.⁸¹ Bazı nahiv eserlerinde mütekellim zamirine muzâf olan münâdânın bu şekilde okunması doğrudan Arapların kullanımına dayandırılır.⁸² Buna semâ’ illeti denir. Diğer bazı eserlerde ise bu durumdaki münâdânın müfret marife münâdâya benzediği, bundan dolayı onun gibi damme harekesiyle okunabileceği belirtilmiştir.⁸³ Buna da müşabehet/teşbih illeti denir.

4) يَا صَاحِبِي: Bu okunuş şeklinde mütekellim zamiri sükûn yerine fetha harekeli olur. “يَا عِبَادِي الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ” (Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin)⁸⁴ ayetinde münâdâ olarak geçen عِبَادِي kelimesi bu şekilde gelmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi mütekellim zamirinin aslında fetha harekeli olduğu söylenmiştir.⁸⁵ Buna göre bu okuyuş asl illetine dayanır. Ancak mütekellim zamirinin aslında sâkin olduğu düşünülürken fetha harekesiyle okunması sema’ illetine dayanır.

⁷⁵ Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/465.

⁷⁶ İbn Akîl, *Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik*, 2/657.

⁷⁷ Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/465.

⁷⁸ İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, 229.

⁷⁹ Zümer 39/16.

⁸⁰ Enbiyâ 21/112.

⁸¹ İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, 230.

⁸² İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, 230.

⁸³ Celâlüddîn es-Süyûtî, *el-Behcetü'l-mardiyye fi şerhi'l-Elfiyye* (İstanbul: el-Mektebetü'l-hanefiyye, 2006), 591; Muhammed b. Ali Sabbân, *Hâşiyetu's-sabbân* (Beirut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1997), 3/231.

⁸⁴ Zümer 39/53.

⁸⁵ Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, 1/465.

5) **يَا صَاحِبَا**: Bu okunuş şeklinde münâdânın harekesi fetha olur ve mütekellim zamiri elif harfine döner. “يَا حَسْرَتَا عَلَيَّ مَا فَرَطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ” (Allah’a itaat hususunda gerekeni yapmadığım için yazıklar olsun bana)⁸⁶ ayetinde geçen حَسْرَتَا kelimesi aslında حَسْرَتِي şeklindeydi ve yukarıda zikredilen değişiklikler meydana geldikten sonra حَسْرَتَا şekline dönüştü.⁸⁷ Elif harfinin ya harfinden daha hafifi olması sebebiyle bu değişikliğin tahfif illetine dayandığı söylenmiştir.⁸⁸

6) **يَا صَاحِبِ**: Bu okunuş şeklinde, bir önceki okuyuş şeklinden elif harfinin hafzedilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.⁸⁹ Nahiv eserlerinde buradaki elif harfinin hafzedilmesinin illetine dair bir ifadeye ulaşamadık. Ancak buradaki durumun **يَا صَاحِبِ** örneğindeki duruma benzediği aşıkardır. Bundan dolayı burada elif harfinin hafzedilmesinin tahfif illetine dayandığını söylemek mümkündür. Şu şiir bu duruma örnek olarak zikredilebilir:

وَلَسْتُ بِرَاجِعِ مَا فَاتَ مِنِّي - بَلْهَفَ وَلَا بَلَيْتَ وَلَا لَوْ أَنِّي

Döndüremem elden kaçanları – Ah, vah ve keşke’yle

Bu şiirde geçen **لَهَفَ** ve **لَيْتَ** kelimeleri mütekellim zamirine muzâf münâdâdır ve mütekellim zamiri elif harfine döndükten sonra hafzedilmiştir. Ayrıca bu şiirde nidâ harfleri de hafzedilmiştir.⁹⁰

Sonuç

Münâdânın i'râbına etki eden nahiv illetlerinin incelendiği bu araştırmanın sonucunda, nahiv ilminin hemen her konusunda etkili olan nahiv illetlerinin münâdânın i'râbı konusunda da etkili olduğu görülmüştür. Münâdâ âmili hafzedilmiş bir mef'ûl olduğu için i'râb bakımından mansûptur. Fâilin i'râbıyla da bağlantılı olarak bu hususta müvâzene illeti veya asıl illeti ön plana çıkmaktadır. Münâdânın âmilinin hafzedilmesi kesretu'l-isti'mâl illetine, zikredilmesinin caiz olmaması ise ivaz illetine dayanmaktadır. Müfred marife ve nekra-i maksûde münâdânın damme harekesi üzere mebnî olmasında müşabehet, iltibastan kaçınma, taazzur, tard ve fark illetleri etkili olmuştur. Ayrıca tesniye veya cem-i müzekker sâlim kelimelerin mebnîlik alametlerinin elif ve vav olmasında niyabet illeti etkili olmuştur. Mebnî olmalarını gerektiren bir durum olmadığı için muzâf, şibih muzâf ve nekra-i gayr-i maksûde münâdâ asıl illetine dayanarak mu'reb olmuş ve lafzen i'râb almıştır. Mütekellim zamirine muzâf olan münâdânın i'râbı ve okunuşunda etkili olan illetler ise münasebet, asl, tahfif, müşabehet ve semâ' illetidir.

⁸⁶ Zümer 39/56.

⁸⁷ İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, 230.

⁸⁸ Sabbân, *Hâşiye*, 3/230; Hudarî, *Hâşiye*, 2/657.

⁸⁹ Süyûtî, *el-Behcetü'l-mardiyye*, 591.

⁹⁰ İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, 230.

Kaynakça

- Abdülhamid, Muhammed Muhyiddin. *et-Tuhfetü's-seniyye*. İstanbul: Şifa Yayınları, 2014.
- Birgivî, Zeynuddîn Muhammed. *İzhâru'l-esrâr fi'n-nahv*. Cidde: Dâru'l-minhâc, 2009.
- Câmî, Abdurrahman b. Ahmed. *el-Fevâidu'd-diyâiyye fî şerhi'l-Kâfiye*. İstanbul: Şefkat Yayıncılık, 2010.
- Cevherî, Ebû Nasr. *es-Sihâh*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ilm, 4. Basım, 1987.
- Cürçânî, Ali b. Muhammed. *et-Tâ'rîfât*. Kahire: Dâru'r-Reyyân, 1983.
- Çarperdî, Ahmed b. Hasan. *el-Muğnî fi ilmi'n-nahv*. Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2006.
- Dîneverî, Celîs. *Simâru's-sınâ'a fî ilmi'l-Arabiyye*. Riyad: Camiâtu Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1990.
- Esterâbâdî, Muhammed b. el-Hasen. *Şerhu'l-Kâfiye*. 2 Cilt. Riyad: Camiâtu Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1996.
- Eyyûbî, Abdullah. *Şerhu'l-İzhâr*. İstanbul: İbrahim Efendi Matbaası, 1892.
- Fetlî, Humeyd. *el-İlelu'n-nahviyye*. Lübnan: Nâşirûn Yayınları, 2011.
- Galâyînî, Mustafa. *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 13. Basım, 2010.
- Hadîsî, Hatice. *eş-Şâhid ve usûlu'n-nahv fî Kitabi Sîbeveyh*. Kuveyt: Matbaatu Câmiat-i Kuveyt, 1974.
- Hudârî, Muhammed b. Mustafa. *Hâşiye 'alâ Şerhi İbn Akîl*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1991.
- İbn Akîl, Ebû Muhammed Bahâüddîn. *Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1991.
- İbn Fâris, Ahmed b. Zekeriyya. *Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa*. 6 Cilt. Şam: Dâru'l-fikr, 1979.
- İbn Hâcib, Ebû Amr. *el-İzâh fî şerhi'l-Mufassal*. 2 Cilt. Bağdat: Vizâretü'l-evkâf, 1982.
- İbn Hâcib, Ebû Amr. *el-Kâfiye fi ilmi'n-nahv*. Kahire: Mektebetü'l-âdâb, 2010.
- İbn Hişâm, el-Ensârî en-Nahvî. *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 3. Basım, 1988.
- İbn Mâlik, Ebû Abdillâh Cemâlüddîn. *el-Elfiyye*. Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2009.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sader, 3. Basım, 1994.
- İbn Yaîş, Ebû'l-Bekâ el-Halebî. *Şerhu'l-Mufassal*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2001.
- İbnü'l-Verrâk, Muhammed b. Abdillâh. *İlelu'n-Nahv*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 3. Basım, 2013.
- İbnü's-Serrâc, Ebû Bekr. *el-Usûl fi'n-nahv*. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 3. Basım, 1996.
- Meylânî, Muhammed b. Abdurrahim. *Şerhu'l-Muğnî*. İstanbul: Salah Bilici Yayınları, 2004.
- Mustafa, İbrahim vd. *el-Mu'cemu'l-vasît*. İskenderiye: Dâru'd-da've, 2006.
- Mübarek, Mâzin. *en-Nahvu'l-Arabî el-illetü'n-nahviyye neş'etuha ve tatavvuruha*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 3. Basım, 1981.
- Ömer, Ahmed Muhtar. *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-mu'âsira*. 4 Cilt. Kahire: Dâru âlemi'l-kütüb, 2008.
- Pâlevî, Alaeddin. *er-Risâletü'l-alâiyye fi'l-ileli'n-nahviyye*. Şam: Dâru'l-Endelüs, 2004.
- Râcihî, Abduh. *Durûs fi'l-mezâhibi'n-nahviyye*. Beyrut: Dâru'n-nahdati'l-arabiyye, 1980.
- Râcihî, Abduh. *et-Tatbîku'n-nahvî*. Beyrut: Dâru'n-nahdati'l-arabiyye, 2. Basım, 2010.
- Sabbân, Muhammed b. Ali. *Hâşiyetu's-sabbân*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1997.
- Sîbeveyh, Ebû Amr b. Osman. *el-Kitâb*. 5 Cilt. Kahire: Mektebetü'l hancî, 3. Basım, 1988.
- Süyûtî, Celâlüddîn. *el-Behcetü'l-mardiyye fî şerhi'l-Elfiyye*. İstanbul: el-Mektebetü'l-hanefiyye, 2006.
- Şartûnî, Reşîd. *Mebâdiu'l-Arabiyye*. 4 Cilt. Kum: Dâru'l-ilm, 2000.
- Ukberî, Ebû'l-Bekâ. *el-Lübâb fî 'ileli'l-binâ'i ve'l-i'râb*. Kahire: Mektebetü's-sekâfe ed-dîniyye, 2009.

Uşmûnî, Nûreddin Ali. *Menhecu's-sâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1997.

Zeccâcî, Ebü'l-Kâsım. *el-Cümel fi'n-Nahv*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1984.

Zemahşerî, Mahmûd Ebü'l-Kâsım. *el-Mufasssal fî ilmi'l-Arabiyye*. Amman: Dâru Ammâr, 2004.